

ПРОПОВІДЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: нові місіологічні завдання

Анотація. Розглядаючи проповідь у сучасному українському контексті, автор відзначає низку нових викликів для церкви, зумовлених реакцією на повномасштабну російську агресію. Аналізуючи ці виклики та зміни, через які проходять нині українські євангельські церкви, він показує, що відбувається зміщення акценту місії церкви з Великого доручення (Мтв. 28:18-20) на Велику заповідь (Мтв. 22:37-40), що відображає переосмислення своєї місії в суспільстві та ширшу її масштабнішу роботу і взаємодію з народом і державною владою щодо підтримки людей у важкі часи війни та розрухи. Досвід війни кидає виклик усталеним богословським поглядам і спонукає до глибокого переосмислення біблійних текстів, що відображається у проповідях. Автор наводить приклади переосмислення біблійних текстів, які набувають нового тлумачення під час війни. Ці виклики та випробування під час війни ставлять перед церквою нові місіологічні завдання, які треба брати до уваги та проголошувати у проповіді; зокрема, приділяти увагу поклонінню і молитві, новим тенденціям у віровченні та доктринах, зміни форм благовістя, подолання наслідків стресу, турбота про сім'ї військових і постраждалих, проведення церемоній під час війни.

Ключові слова: війна, проповідь, благовістя, місія церкви, соціальне служіння церкви, духовна підтримка людей, національна ідентичність.

Title: "Preaching in the context of war: New missiological challenges".

Abstract. Examining preaching in the contemporary Ukrainian context, the author notes a number of new challenges for the church due to the response to full-scale Russian aggression. Analyzing these challenges and changes which Ukrainian evangelical churches are now going through, he shows that there is a shift in the focus of the church's mission from the Great Commission (Matt. 28:18-20) to the Great Commandment (Matt. 22:37-40), reflecting a rethinking of its mission in society and a broader interaction with the people and state authorities to support those in difficult times of war and devastation. The experience of war challenges established theological views and prompts a deep rethinking of biblical texts, which is reflected in the sermons. The author provides examples of reinterpretations of biblical texts that take on a new understanding during the war. These challenges and trials in times of war present the church with new missiological tasks that must be taken into account and proclaimed in preaching; in particular, attention to worship and prayer, new trends in doctrines, changes in forms of evangelism, coping with the effects of stress, caring for military families and victims, etc.

Keywords: war, preaching, evangelism, mission of the church, social ministry of the church, spiritual support of people, national identity.

Валентин Сергійович Синій, кандидат філософських наук. ректор Таврійського християнського інституту. (м. Херсон – м. Івано-Франківськ, Україна).

Вступ

◆ Серед шляхів духовного просвітництва і християнського свідоцтва проповідь посідає дуже важливе місце, має давню історію застосування та демонструє ефективність на практиці. Особливе поєднання духовної змістовності з живим контактом з аудиторією, емоційна складова, можливість оперувати власним інтелектуальним та духовним досвідом і свідоцтвом, робить її незамінною в задоволенні духовних потреб вірних.

Розглядаючи проповідь у сучасному українському контексті, можна зауважити низку тенденцій, зумовлених реакцією на повномасштабну російську агресію, що почалася у 2022 році. Зокрема зміни торкнулися тем проповідей, біблійних текстів, що використовуються, та тлумачення цих текстів. Такі висновки базуються на аналізі проповідей у баптистських церквах Херсона та Івано-Франківська, виголошених за останні два роки. Помічені тенденції, на думку автора, знаходять підтвердження і в загальноукраїнському вимірі, що підкріплюється матеріалами відеотрансляцій богослужінь провідних євангельських церков України.

Війна різко змінила контекст, в якому відбувається служіння проповідника. Християни в такі часи звертаються до Святого Письма із новими запитаннями, дещо по-іншому його прочитують і розуміють, і проповідникам треба це враховувати. Необхідність відповідати на виклики і запити суспільства іноді «конфліктують» із усталеними практиками, що ґрунтуються на релігійних традиціях та переконаннях. І це відбувається не тільки в історичних, але й у євангельських церквах і деномінаціях, де теж існує певна встановлена літургія, частиною якої є проповідь.

Зокрема, значним викликом для церков стало переміщення великої кількості населення, що зумовило приплив до церков нових відвідувачів у регіонах, віддалених від лінії зіткнення, і, навпаки, помітний відтік їх із прифронтових територій. Перш за все, тут слід відзначити, що християни-переселенці прибули з церков, значною мірою відмінних за своїми традиціями, субкультурою та досвідом, аніж члени церков, що їх прийняли. По-друге, до євангельських церков прийшли нові люди, які раніше не були знайомі з євангельськими церквами. По-третє, пастирі та проповідники помітили великий попит на теми для проповідей, які у мирний час не були настільки актуальними. Зокрема, це теми війни, міграції, виникнення зла та проходження через кризу.

Війна поставила перед служителами церкви низку серйозних викликів, які змушують переосмислювати свої богословські переконання і деякі біблійні тексти по-новому, що відображається також у проповідях.

Одним із найгостріших викликів є проблема теодицеї. Як пояснити існування зла і страждань у світі, створеному всемогутнім і люблячим Богом? Перед лицем масштабних руйнувань, втрат і жорстокості, спричинених війною, християни стикаються з напругою між вірою в Божу благість і реаліями болю та несправедливості.

Інший виклик полягає в необхідності переосмислення ролі церкви та її покликання в умовах військового конфлікту.

Чи має церква займати активну позицію, засуджуючи агресію та захищаючи жертв, або ж їй слід зосередитися на духовному служінні та проповіді Євангелія?

Як християнам реагувати на насильство, і чи допустиме застосування сили для захисту ближніх і відстоювання правди?

Крім того, війна випробовує особисту віру та довіру до Бога, ставлячи під сумнів Його присутність і турботу в екстремальних обставинах. Люди можуть переживати кризу віри, зневіру чи богословські сумніви, стикаючись із травматичним досвідом та втратами.

Все це спонукає християн глибоко досліджувати Писання, історичний досвід церкви та богословські праці, шукаючи мудрості та відповіді на виклики війни. Попри складність цих питань, християнський світогляд містить потужні ресурси для їх вирішення – віру в Божий суверенітет, надію на остаточну перемогу добра над злом, заклик до милосердя, прощення і примирення, а також обітници Божої присутності та підтримки в найважчих обставинах.

Досвід війни може поглибити розуміння цих істин і спонукати християн бути світлом і сіллю землі, втілюючи любов і правду Христа в зраненому світі.

Голова ВСЄХБ, Валерій Антонюк, зазначає:

При всіх наших болях, стражданнях, смертях, розбитих містах, церкви, в Україні багато християн зміцнились духом, бо привернули свою увагу до Слова Божого, вони стали ближче до Бога, навіть коли вони плачуть. І можливо ситуативно щось не розуміють, але глобально Дух Святий нас зміцнює. Це дуже велика цінність. Сподіваємося, що після цієї війни народ України твердо стане на істинний євангельський шлях і зміцниться у християнської вірі^[1].

У цій статті ми не ставимо за мету дати конкретну відповідь на питання, якою має бути богословська позиція вашої церкви. Порушені в статті питання мають на меті заохотити вас до їх обговорення. Наявність відповіді значно краща, ніж проповідь, яка не має відповідей на сучасні виклики суспільства.

^[1] Валерій Антонюк. Довготривала війна попри молитви християн в Україні. (30.04.2024): <https://youtu.be/fGrEWfUvR2Q?feature=shared>

НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЦЕРКВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

◆ Наступний аналіз викликів і змін, через які проходять українські євангельські церкви і освіта в умовах російсько-української війни базується на матеріалах, опублікованих протягом 2022-2024 років. Аналіз було започатковано представниками євангельських навчальних закладів України під час консультації «*Богословська освіта після Бучі*» (Київ, 15-19 серпня 2022 р.). Після цього відбулося ще декілька богословських конференцій на цю і подібну тематику, серед яких слід відзначити наступні:

- Конференція «*Особливості християнської освіти в умовах війни*» (за ініціативою Закарпатського християнського інституту, Хуст, 26 серпня 2022 р.).
- Дві конференції, що були проведені Таврійським християнським інститутом: Міжнародна науково-практична конференція «*Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства*» (Івано-Франківськ, 16-17 вересня 2022 р.)^[2], та студентська конференція «*Богослов'я нації*» (Івано-Франківськ, 28-29 квітня 2023 р.)^[3].
- Молодіжний форум ВСЦ ЄХБ «*Покоління впливу*» (Київ – Ірпінь, 11-12 серпня 2023 р.), де близько 700 молодих християн зібралися, щоб спільно вирішувати питання: як кризь біль і абсурд війни показувати людям світло Христової любові і порятунку^[4].

Кожен із цих заходів став платформою для аналізу та обговорення викликів і змін, з якими зіткнулися наш народ і церква в умовах російсько-української війни.

На другу роковину початку повномасштабної війни християнські церкви України зробили низку звернень та заяв, які відзначили зміни і виклики, з якими стикнулася наша держава і церква.

- «*Звернення християнських церков України щодо засудження агресивної ідеології “русского міра”*» (Київ, 10 січня 2024 р.)^[5].

^[2] «Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства». Матеріали міжнар. науково-практ. конф., Івано-Франківськ, 2022. Тези доп. – Київ.: Міленіум, 2023. – 102 с.

^[3] Студентська конференція «Богослов'я нації» (Таврійський християнський інститут, м. Івано-Франківськ, 28-29 квітня 2023 р.). Конференція об'єднала понад 60 учасників з Бучі, Дніпра, Запоріжжя, Івано-Франківська, Києва, Кропивницького, Херсону та Чернівців. Опубліковано на сайті ТХІ 1.05.2023: – URL: <https://tci.org.ua/news/проведено-студентську-конференцію> (дата звернення: 15.06.2024).

^[4] “Покоління впливу”: молодіжний форум зібрав 700 людей. Сайт ВСЦ ЄХБ: <https://www.baptyst.com/pokolinnya-vplyvu-molodizhnyj-forum-zibrav-700-lyudej/>

^[5] «Звернення християнських церков України щодо засудження агресивної ідеології “русского міра”». (Підписано главами основних конфесійних цер-

- «Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з приводу другої річниці повномасштабного російського вторгнення в Україну». (Київ, 23 лютого 2024 р.)^[6].
- «Заява Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій». (Члени ВРЦіРО, 10 березня 2024)^[7].
- «Звернення до українського народу та влади щодо соціально-економічної проблематики». (Нарада християнських церков України, 16 квітня 2024 р.)^[8].
- «Заклик до справедливого миру та солідарності для України» (Представники Конференції Європейських Церков разом з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, 17 квітня 2024 р.).
- «Зранена, але не зламана!» (Таврійський християнський інститут, 24 лютого 2024 р.)^[9].

Підсумовуючи матеріали цих конференцій і звернень, можна виокремити такі зміни:

1. Однією з перших змін, яку відзначили учасники консультації у серпні 2022 року, було активне залучення церков та семінарій до соціальної діяльності. Зокрема, можна сказати, що церкви першими відреагували на соціальні проблеми переселенців^[10]. До початку

ков України). Опубліковано на сайті: Інститут релігійної свободи (Київ, 11.01.2024). – URL: <https://irs.in.ua/p/176> (дата звернення: 15.06.2024).

^[6] Див. на сайті Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (головуючий – Комендант Г.І., Президент Українського Біблійного Товариства), Київ, 23.02.2024. – URL: <https://vrciro.ua/ua/news/appeal-of-the-uccro-on-the-second-anniversary-of-the-full-scale-russian-invasion-of-ukraine> (дата звернення: 15.06.2024).

^[7] Заява опубліковано на сайті ВРЦіРО, Київ, 10.03.2024. – URL: <https://vrciro.ua/ua/statements/statement-of-the-all-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations/> (дата звернення: 15.06.2024).

^[8] Нарада Церков прийняла Звернення до українського народу та влади щодо соціально-економічної проблематики. На сайті Інститут релігійної свободи (Київ, 16 квітня 2024 р.). – URL: <https://irs.in.ua/p/197> См. також: «Звернення Народи християнських Церков України до народу та влади щодо соціально-економічної проблематики» (Київ, 16 квітня 2024 р.). – URL: <https://ugcc.ua/data/zvernennya-narady-hrystyianskyh-tserkov-ukrayny-do-narodu-ta-vlady-shchodo-sotsialno-ekonomichnoy-problematyky-4730/> (дата звернення: 15.06.2024).

^[9] Валентин Синій. «Зранена, але не зламана!». Заява вперше опубліковано на сайті Таврійського християнського інституту (Івано-Франківськ), 24.02.2024: <https://tci.org.ua/news/woundedbutnotbroken/> (дата звернення: 15.06.2024).

^[10] За результатами соціологічного опитування службою Разумков Центр з 4 по 11 листопада 2022 р.: 48% опитаних відповіли, що їм відомо про випадки, коли релігійні громади (будь-якої релігійної належності) після початку широкомасштабної війни Росії проти України надавали допомогу Збройним Силам України; 43,5% — надавали матеріальну допомогу біженцям; 40% — надавали прихисток біженцям; 33% — залучали чи розподіляли гуманітарну допомогу

- лютого 2024 р. зацікавленість церков та семінарій у соціальних проєктах дещо зменшилась, але на той час суспільство сформувало стійкий волонтерський рух. Ці зміни вказують на динамічний розвиток взаємовідносин між церквою, семінаріями та суспільством у сфері соціальної діяльності протягом зазначеного періоду.
2. Під час консультації у серпні 2022 р. до українського суспільства було вжито термін «емоційно поранене». Велика кількість людей, що втратила свої домівки, близьких, впевненість у завтрашньому дні, переживають стрес, тривогу та депресію. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) набув епідемічного поширення серед військових і цивільного населення, що побачили жахи війни на власні очі. Особливо страждають діти.
 3. У серпні 2022 р. відзначено, що церква почала активно шукати відповіді на нові питання, включаючи про роль церкви в суспільстві, національну та церковну ідентичність, проходження через страждання та етичні проблеми, пов'язані з походженням зла.
 4. У лютому 2024 р. було наголошено, що в суспільстві частково відбулося переосмислення цінності людського життя у напрямку її підвищення. До початку повномасштабного вторгнення Росії ми не бачили такої величезної кількості смертей, а тому не в повній мірі усвідомлювали цінність життя іншої людини. Війна змінила це, тепер ми більш глибоко усвідомлюємо цінність та дар життя. Як наслідок семінарії та церкви розробили, адаптували та запустили програми душеопікунської допомоги травмованим війною людям^[11].

з-за кордону; 27% — облаштовували у приміщеннях храмів бомбосховища (найчастіше у Східному регіоні – 34%); 24% — надавали допомогу медичним та соціальним закладам; 24% — надавали допомогу жителям деокупованих і прифронтових територій; 21% — допомагали в евакуації жителів із окупованих територій та територій, що перебувають під обстрілами. Див.: «Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022р. (листопад 2022р.)». На сайті «Разумков Центр», 16.02.2023. – URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r> (дата звернення: 15.06.2024).

[11] За результатами соціологічного опитування службою Разумков Центр з 4 по 11 листопада 2022 р., на запитання «Які завдання, на вашу думку, є першочерговими для релігійних об'єднань під час війни?», респонденти найчастіше називають надання психологічної допомоги — 54%. Серед членів релігійних громад зазначили, що отримували під час війни від релігійної громади, до якої вони належать, моральну підтримку — 54%, психологічну підтримку — 47%, матеріальну підтримку — 22%. Див.: «Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (листопад 2022 р.)». На сайті «Разумков Центр», 16.02.2023. – URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r> (дата звернення: 15.06.2024).

5. До початку третього року повномасштабної російської агресії (лютий 2024 р.) частина українських євангельських церков переосмислила свою роль і місію, а саме: змістили акцент із сотеріологічного підходу до місії на цілісний підхід, стали більш відкритими до суспільства.

Місія церкви

Сучасна українська церква приходять до розуміння того, що вона має бути активним учасником у вирішенні нагальних проблем суспільства, таких як війна, бідність, голод, бездомність та психологічна травма. Це відображає ширший погляд на роль церкви у суспільстві. Проте це не скасовує важливості Великого доручення, але доповнює його, наголошуючи, що любов до Бога має виявлятися через любов до ближнього. Можна назвати це переходом від виконання насамперед Великого доручення (Матвія 28:18-20) до реалізації місії через виконання Великої заповіді (Матвія 22:37-40).

Велика заповідь, проголошена Ісусом Христом, полягає у любові до Бога та ближнього. Вона стає керівним принципом для багатьох церков під час війни. Ці церкви прагнуть бути не лише духовним при-тулком, але стають центром підтримки та допомоги тим, хто страждає від воєнних дій. Таким чином вони демонструють любов до ближнього на практиці, що стає невід'ємною частиною їхньої місії.

Так, у мирний час церкви здебільшого фокусувалися на спасінні душ. Благодійність часто сприймалася як інструмент для донесення Євангелія до неспасеної людини. У контексті війни, коли суспільство стикається з безпрецедентними труднощами та стражданнями, церкви починають усвідомлювати необхідність більш активної участі у повсякденному житті людей. Вони починають надавати гуманітарну допомогу, прихисток, психологічну підтримку та інші види допомоги, які раніше не входили до їх основних обов'язків.

У заяві «Зранена, але не зламана!» зазначено:

Взагалі, коли ми говоримо про діяльність Церкви у період повномасштабної війни, то не можливо оминати її знакову роль у служінні українському народові. Складно відшукати євангельську церкву, яка не приймала біженців або не займалася евакуацією людей, не здійснювала видачу продуктових наборів, одягу чи ліків, не підтримувала дітей, жінок чи людей похилого віку. Коли на деокупованих територіях волонтери з церков відновлюють тисячі пошкоджених будинків, – ми бачимо прояв величезної Божої любові у зраненій Україні^[12].

^[12] Валентин Синій. «Зранена, але не зломлена!». Заява вперше опубліковано на сайті Таврійського християнського інституту, м. Івано-Франківськ, 24.02.2024: <https://tci.org.ua/news/woundedbutnotbroken>

Усередині церков почали відбуватися відкриті діалоги про місію церкви. Фактичне зміщення акценту місії Церкви з Великого доручення на Велику заповідь відображає глибше розуміння церквами своєї ролі у суспільстві.

Вони починають бачити себе не лише як охоронців та поширювачів духовної істини, а й як агентів соціальної справедливості та гуманітарної допомоги. Євангельські церкви стали більш відкритими до суспільства. Ці зміни сприяють зміцненню зв'язків між Церквою та суспільством, збільшує довіру та повагу до церковних організацій з боку громадян^[13].

Український богослов Р. Соловій, у зв'язку з цим аспектом оновленого розуміння місії, зазначає:

У контексті соціальної катастрофи війни служіння милосердя набуває самоцінності як автентичне вираження інтегральної місії церкви. Концентрація церков на соціальному та харитативному служінні, особливо з огляду на тривалу еміграцію членів церков за межі України, веде до того, що дедалі менше уваги приділяється іншим аспектам церковного життя, і дехто вважає це втратою, або негативним аспектом, однак на моє переконання, в умовах соціальної катастрофи та загрози втрати національної незалежності, в яких ми живемо, – це виправдана самопожертва^[14].

Голова ВСЦ ЄХБ Валерій Антонюк означив дві характеристики які виявили українські євангельські церкви за два роки війни. По-перше, це жертвна посвята церкви в служінні суспільству, народу, людям у їх стражданнях.

Друга характеристика – це прихильність до проголошення правди. Церква Христова залишається рупором правди – це голос Божої істини. Два роки війни зробили церкву більш мобілізованою, яка посвячено служить народу, церкву, яка проголошую Божу правду і Божу істину^[15].

[13] Якщо у 2020 р. 40% опитаних відзначали позитивну роль Церкви в українському суспільстві, то у 2021 р. частка таких зросла до 49,5%, а у 2022 р., після початку повномасштабної агресії Росії, зафіксоване ще більше зростання — до 59%, що є найвищим показником з 2000 р. Див.: «Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (листопад 2022р.)» / Опубліковано на сайті «Разумков Центр» 16 лютого 2023: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r>

[14] Соловій Р. «Церква в умовах війни на виснаження: українські євангельські спільноти в пошуку нової парадигми місії». Міжнародна науково-практична конференція «Етнос, нація, громадянство: богословські, філософські, історичні та соціологічні ракурси» (Київ, 17-18 травня 2024 р.): https://youtu.be/e9u_jxJ-S5o?feature=shared (11.06.2024).

[15] Валерій Антонюк. Роки війни: ми стали іншими (23.02.2024): https://youtu.be/owicIU_7AY?feature=shared

Служба християн в армії

Ще одна важлива зміна за два роки війни - це переосмислення ставлення християн до служби в армії. Історично євангельські церкви, включаючи баптистські, дотримувалися пацифістської позиції, наголошуючи на важливості ненасильства та примирення. Однак в умовах тривалого воєнного конфлікту багато українських віруючих почали переосмислювати своє ставлення до військової служби та захисту батьківщини. Цей процес є відображенням глибоких змін у суспільній свідомості та релігійних переконаннях, викликаних воєнними реаліями.

У ВСЦ ЄХБ, одному з найбільших об'єднань євангельських церков в Україні, понад 300 служителів церкви прийняли рішення стати до лав Збройних Сил України, про це повідомляє голова Громадської організації «Оливкова гілка» та капелан Валентин Кореневич^[16]. Цей помітний відхід від традиційного пацифізму свідчить про те, що турбота про сім'ю та народ починає сприйматися як моральний обов'язок, який може включати активну участь у захисті країни, готовність захищати народ всіма способами прийнятними для християнина.

Під час повномасштабної війни церква переосмислює на глибшому рівні своє ставлення до капеланської служби в армії. Багато служителів церкви в Баптистському Союзі приєдналися до волонтерського капеланства і стали капеланами у ЗСУ, підтримуючи військових не лише духовно, а й через постійну присутність з ними в армії. Відбулася перша зустріч із жінками-капелланами, що свідчить про зміну ставлення до підтримки армії не лише серед чоловіків, а й серед жінок-християнок і підкреслює, що під час війни вся церква, незалежно від статі, активно залучена до допомоги та підтримки захисників країни.

Голова ВСЦ ЄХБ Валерій Антонюк звернувся до учасниць зі словами:

Війна – це час загальної мобілізації усіх християн і їхнього жертовного служіння в різних напрямках. Тому молитовне, душеопікунське служіння і справи милосердя наших сестер є важливою частиною впливу Церкви на суспільство^[17].

Таке переосмислення торкається не лише особистих переконань окремих віруючих, але й загальної доктрини церкви. І хоча офіційні заяви церков здебільшого залишаються пацифістськими, кількість віруючих, які беруть участь у військовій службі, вказує на зрушення в розумінні того що означає турбота про ближнього в контексті військово-

[16] Альона Ткач. Валентин Кореневич і програма «Пасторсько-капеланське керівництво». Сайт ВСЦЄХБ, 10.04.2024: <https://www.baptyst.com/valentyn-korenevych-i-programa-pastorsko-kapelanske-kerivnytstvo/>

[17] Офіційний телеграм канал ВСЄХБ, повідомлення за 16 травня 2024: https://t.me/+V8_TyXtn33MACKS

вого конфлікту. І звісно це дуже потужна зміна, яка говорить про те, що євангельське богослов'я місії радикально змінюється. Ці зміни підтримуються і проповідями, що спираються на приклади з Біблії, де захист свого народу та землі розглядається як чеснота. До війни не можна було почути таких проповідей, але тепер вони звучать.

На початок квітня 2024 р. відмічено прояв у деяких церквах ознак контрреформаційних тенденцій, таких як ізоляціоністські погляди. Також в окремих церквах спостерігається збільшення напруги між молоддю та служителями старшого покоління. Але більшість церков демонструють відкритість до змін у новому контексті.

Національна ідентичність

Відбулися також значні переміни в церквах по відношенню до питань національної ідентичності. Проте богослов'я багатьох церков ще пройняте упередженням щодо питань, пов'язаних з націєтворенням у наш час. На це звертав увагу релігіознавець В'ячеслав Горшков ще до початку повномасштабної війни:

Нагальні проблеми України, зокрема, відстоювання незалежності в умовах гібридної війни з Росією, подолання постколоніального синдрому та невіддільне від них питання націєтворення, потребують уваги з боку богословів та релігійних спільнот, якої, на жаль, сьогодні не вистачає^[18].

Після початку повномасштабної війни ставлення віруючих до національних питань виходить на перший план. Якщо ми як члени церкви не ідентифікуємо себе з народом, тоді й переживати за судьбу народу не будемо, нам буде байдуже судьба народу, а значить і судьба української церкви.

Іван Русін, ректор Української євангельської теологічної семінарії, зазначає:

Агресія російської федерації проти України — це війна насамперед проти української ідентичності та цінностей, проти українського буття. Тому й постає гостра потреба в осмисленні саме екзистенційних, засадничих питань, якими є ідентичність, етнос і нація. У таких умовах порушується ще одне наріжне питання — сутність цілісної місії церкви в суспільстві^[19].

Павло Унгурян, депутат Верховної Ради України, доповнює:

Широкомасштабне вторгнення у 2022 році ще більше загострило ці питання. Паралельно з виконанням соціального, місіонерського

[18] В'ячеслав Горшков. Сучасне богослов'я нації: завдання, вимоги та методи формування // «Богословские размышления», №21, 2018, с.251-264. – 253 с. DOI: 10.29357/2521-179X.2018.21.19

[19] Іван Русін. Ідентичність, етнос, нація // *Альманах Богослов'я*, т. 34, №1, 2024, с.4.

служіння, благовістя і піклування про людей в цей страшний час, в різних спільнотах служителів – пасторів, місіонерів, капеланів, точилися дискусії щодо світоглядних питань українських євангельських церков. Ці дискусії відбувалися як в окремих професійних спільнотах служителів, так і всередині деномінацій. Згодом представники соціальних, капеланських та інших форм суспільного служіння дійшли до висновку про необхідність проведення спільного богословсько-практичного форуму «Євангельські церкви під час війни: виклики та можливості»^[20].

Цей форум відбувся 20 грудня 2023 р. у м.Буча і зібрав велику кількість служителів практично всього спектру євангельських церков України. За підсумками форуму було ухвалено рішення про підготовку проектів документів, що можуть стати певними дороговказами для практичного служіння євангельських вірян за наступними напрямками:

- Питання євангельської та української ідентичності, етносу та нації.
- Життя і служіння помісних церков в умовах війни, розсіювання та еміграції.
- Залучення євангельської спільноти України до державотворчих процесів побудови нової України з урахуванням кращого досвіду протестантських країн^[21].

Питання євангельської та української ідентичності, етносу та нації обговорювалися також на Міжнародній науково-практичній конференції «Етнос, нація, громадянство: богословські, філософські, історичні та соціологічні ракурси» (Київ, 17-18 травня 2024 р.)^[22]. Конференція об'єднала понад 70 учасників, які представляли не лише освітянську спільноту, а й громадянський сектор та військових капеланів і стала своєрідною міжконфесійною синергією сучасних християнських дослідників та практиків. Завідувач кафедри богослов'я Таврійського християнського інституту, Михайло Черенков, наголосив у своїй доповіді:

Підтримуючи свій народ та право бути собою, українські євангельські віруючі роблять свій вагомий внесок у розуміння національної ідентичності. Вони апелюють до загальнолюдських та загальнохристиянських цінностей, показують цей ціннісний духовний моральний вібір; по-друге, вони акцентують важливість

[20] Павло Унгурян. Богословсько-практичний форум: засади та принципи // *Альманах Богомисліє*. 2024, т. 34, №1, с.5.

[21] Виклики та можливості для Євангельських церков під час війни обговорили на форумі в Бучі. Сайт «Всеукраїнський Собор»: <https://sobor.com.ua/news/forum-10> (28.04.2024). Богословсько-практичний форум «Євангельські церкви під час війни: виклики та можливості». Стенограму доповідей та обговорень на форумі опубліковано в Альмансі *Богомисліє*. 2024, т. 34, №1, с. 6-44.

[22] Проведено чергову Міжнародну науково-практичну конференцію (18.05.2024): <https://tci.org.ua/news/>

релігійної свободи та різноманіття; по-третє, вони нагадують про християнську спадщину Європи та її актуальність для майбутнього Європи, як спільного майбутнього; четверте, вони демонструють особливу роль саме християнської спільноти у моделюванні майбутнього України^[23].

Нові тенденції в церкві

Під час війни євангельські церкви України не лише адаптувалися до нових умов, а й значно розширили свої функції та вплив. Експерти відмічають, що з початком повномасштабної війни частина українського суспільства вперше познайомилася з євангельською церквою. За даними досліджень, на весну 2024 року зафіксовано зокрема такі тенденції.

1. Значне збільшення відвідування євангельських церков. В умовах війни люди частіше звертаються до релігії та церкви за моральною підтримкою та втіхою. Ряд досліджень, зокрема Центру Разумкова^[24], показали, що в євангельські церкви почало приходити більше людей. За даними опитування, до протестантів себе відносять 3,7% респондентів, а 8,7% опитаних називають себе «просто християнами». Ця статистика може бути нестабільною і з часом сплеск інтересу до протестантських церков може знизитися або закріпитися. Збільшення відвідуваності церков відображає потребу суспільства у духовній опорі та спілкуванні під час кризи. Євангельські церкви України стали важливим джерелом такої духовної підтримки, що спричинило збільшення кількості членів. Ця тенденція також свідчить про зростання довіри суспільства до церкви та її ролі у суспільному житті.

Під час війни євангельські церкви широко відкрили свої двері: треба було приймати постраждалих людей, годувати, давати притулок і захист. І люди по-іншому подивилися на церкву і на служіння церкви.

2. Позитивна оцінка діяльності євангельських церков на державному рівні. Так під час зустрічі Президента України з представниками протестантських та Римсько-католицької церков, Володимир Зеленський заявив: «Дуже важливо, що в людей є можливість прийти, поговорити з вами, помолитися. Також хотів би подякувати службі наших військових капеланів. Завдяки вам у наших хлопців і дівчат на фронті є

[23] Черенков Михайло. «Український націоналізм та українські євангельські церкви» (11.06.2024): <https://www.youtube.com/@blessedTCI/videos>

[24] 15 лютого 2023 р. Центр Разумкова спільно з Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні провів фахову дискусію (в онлайн-режимі) «Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2022». Сайт «Разумков Центр», 16.02.2023: <https://razumkov.org.ua/novyny/anons-fakhova-dyskusii-viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini2022>

змога поспілкуватися та відчуті підтримку з вашого боку». Глава держави також відзначив, що важлива комунікація між церквами різних країн:

Хотів би звернутися з проханням, щоб ви спілкувалися між собою не лише тут, усередині нашої країни, а й за кордоном. Цей діалог для нас зараз дуже важливий. Адже церква має великий вплив на суспільство, на лідерів держав. І тому для нас це дуже важливий сигнал щодо підтримки наших партнерів^[25].

3. *Участь представників євангельських церков до міжнародної адвокатури України.* Приклад, коли представники євангельських церков нарівні з представниками традиційних церков представляють державу на міжнародному майданчику, є зустріч, яка відбулася 11 червня 2024 р. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) у Києві зустрілася з послами країн «Великої сімки» (G7). Представники церков на цій зустрічі порушили такі питання, як релігійні переслідування на тимчасово окупованих територіях України, руйнування та пошкодження церковних будівель, роль українських церков в контексті протидії Україні російській агресії, діяльність релігійних спільнот в духовній, гуманітарній й соціальній сферах^[26].

Слід зазначити, що головою ВРЦіРО на даний момент є представник баптистської церкви, Президент Українського Біблійного Товариства, Григорій Камендант.

Ще один приклад підкреслює важливість їхньої роботи - вплив баптистських служителів на спікера Палати представників США Майкла Джонса в питанні необхідності виділення коштів для допомоги Україні^[27]. Участь протестантів допомагає привертати увагу світової спільноти до подій в Україні та мобілізувати міжнародну підтримку. Євангельські церкви використовують свої міжнародні зв'язки та ресурси для лобіювання інтересів України, що є важливим елементом у боротьбі за міжнародну допомогу та визнання. Це визнання також сприяє зміцненню співпраці між церквою та державою у сфері гуманітарної допомоги та підтримки.

^[25] «Церква має вплив на суспільство та лідерів, тому важливий діалог за кордоном – Президент на зустрічі з представниками протестантських та Римсько-католицької церков». Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво (10.04.24): <https://www.president.gov.ua/news/cerkva-maye-vpliv-na-suspilstvo-ta-lideriv-tomu-vazhlivij-di-90001>

^[26] «Рада Церков зустрілася з Послами G7» (Київ, 11.06.2024 р.). На сайті ВРЦіРО: <https://vrciro.ua/ua/news/uccro-meets-with-g7-ambassadors>

^[27] Як протестанти переконали спікера Джонсона допомогти Україні. Подобиці з-за лаштунків Конгресу. Сайт «Голос Америки» (10.04.24): <https://www.holosameryky.com/a/jak-protestanty-perekonuvaly-spikera-johnsona/7597375.html>.

4. *Звернення і заяви церков до народу та влади.* Наприклад, Народа Християнських Церков України в одному зі своїх останніх звернень до народу та влади акцентує увагу на низці соціальних проблем, які стоять перед Україною. Зокрема вказує на небезпеку в умовах війни, недосконале законодавство, недоліки судової системи, тіньову економіку, зменшення купівельної спроможності населення, та наголошує на відповідальності за даровані нам Богом блага і ресурси^[28].

Понад тисячу років тому сам Господь прийшов до наших предків у вірі в Триєдиного Бога та сформував сумлінний народ, вірний Його заповідям у своєму повсякденному житті, працелюбний та чесний. Дари, які ми отримали, не є лише приємними бонусами для безтурботного життя, а й передусім, — викликом відповідальності та випробування за доручені нам блага, за які відповідатимемо перед Богом, власним сумлінням та прийдешніми поколіннями. Тому справа належного господарювання та адміністрування задля примноження спільного блага є повсякчас важливою у нашому суспільному та особистому житті^[29].

Таким чином, ми бачимо суттєві рухи церков до переосмислення своєї місії у суспільстві та більш широку та масштабну працю і взаємодію з народом і держаною владою що до підтримки людей у важкі часи війни та розрухи. В контексті цих змін відбувається переосмислення деяких біблійних текстів по-новому, що відображається у проповідях.

МІСІОЛОГІЧНІ ЗАВДАННЯ ПРОПОВІДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

◆ Церква взаємодіє з громадськістю найчастіше через публічну проповідь. Виклики та випробування в умовах війни ставлять перед церквою низку нових місіологічних завдань, на які треба брати до уваги та проголошувати в проповіді. Як церква змінила свою проповідь під час війни і які місіологічні завдання мають стояти перед сьогодишньою публічною проповіддю?

1. Поклоніння та молитва. В умовах війни Церква має більше приділяти уваги поклонінню – як особистому, так і загальному. Треба щоб Церква налаштувалася і ревно практикувала спільну тривалу молитву. Молитва зміцнює нашу віру і нагадує нам про абсолютну владу Бога над обставинами життя. Святе Письмо говорить до нас: «Мій народе, – кожного часу надійтесь на Нього, серце своє перед Ним виливайте, Бог для нас – пристановище!» (Пс. 62:9). Треба приділяти особливу увагу

^[28] «Звернення Народи християнських Церков України до народу та влади щодо соціально-економічної проблематики» (Київ, 16 квітня 2024 р.): <https://ugcc.ua/data/zvernennya-narady-hrystyyanskyh-tserkov-ukrainy-do-narodu-ta-vlady-shchodo-sotsialno-ekonomichnoy-problematyky-4730>

^[29] Там само.

загальноцерковної молитви про припинення війни та кровопролиття, про Божий захист життя воїнів та цивільних громадян, за військово керівництво і владу, про перемогу і справедливий мир.

Християни розуміють, що війна в Україні, перш за все, це духовна війна. Тому Сам Бог має втрутитися в боротьбу народу проти агресії демонічних сил зла і темряви. Ми віримо, що Боже око є над Україною і Бог скаже Своє вагоме слово в цій війні і припинит війну. Місія церкви – це місія миротворчості, але вона включає в себе нашу духовну битву, активне протистояння злу заради Божої правди і справедливого миру, за свободу і право бути собою. Бог визначив нам жити у свободі, а не в рабстві і Він дасть відповідь на наші молитви і волання^[30].

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій звертається до всіх християн із закликами до молитви:

Ми, члени Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, відмінні між собою за конфесійною, релігійною і навіть етнічною приналежністю, закликаємо усіх віруючих громадян нашої Соборної Держави до молитви за звільнення від нападу чужинців та ворожої окупації, справедливий мир, єдність, взаєморозуміння та гідне майбутнє народу України!^[31]

Щодня різні українські церкви та релігійні організації підносять молитви до Бога про захист нашої держави та перемогу у війні за незалежність України. Вважаємо, що в ці складні дні дуже важливо всім українцям звертатися до Всевишнього в молитві. Закликаємо усі конфесії України, представників влади, українців в Україні та по всьому світу долучитися до загальнонаціональної триденної МОЛИТВИ і ПОСТУ^[32].

На початку 2024 р. Українська Міжцерковна Рада започаткувала Всеукраїнський молитовний марафон «Рік об'єднання в пості й молитві за перемогу і мир в Україні»^[33]. Усі протестантські церкви України об'єднуються в молитві за свою країну: у смиренні перед Богом, у покаянні за гріхи нашого народу, у спрагнений молитві заступництва. Кожен член церкви може обрати свій день молитви, коли він молитися з постом, таким чином на протязі всього місяця в церкви не припиняється щоденна молитва.

^[30] Валерій Антонюк. Бог має дієву формулу миру для України. <https://youtu.be/CEGuvnIIISE?feature=shared>

^[31] «Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з нагоди Дня Соборності України». Опубліковано на сайті ВРЦіРО 22.01.2024: <https://vrciro.ua/ua/statements/appeal-of-the-uccro-on-the-occasion-of-the-day-of-unity-of-ukraine>

^[32] «Заклик Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до загальнонаціональної молитви і посту». Опубліковано на сайті ВРЦіРО 20.02.2024: <https://vrciro.ua/ua/statements/call-of-the-uccro-for-national-prayer-and-fasting>

^[33] Молитовний Рух “Заступники України”. 2024-й – рік посту і молитви: <https://www.molytva.org.ua/2024-j-rik-postu-i-molitvi>

Запропоновані чотири молитовних блоків:

- молитви про смирення та покаяння народу,
- молитви про перемогу і справедливий мир,
- молитви про відновлення і розвиток країни,
- молитви про Христову Церкву.

На початку війни євангельські церкви в Україні дуже багато і палко молилися, звертаючись до Господа за допомогою і захистом. В багатьох церквах проходили майже кожен день молитовні служіння. Церква схилялась на коліна та піднімала руки до гори, волаючи до Бога. Проте з часом люди втомилися, менше людей стало приходити на спільні церковні молитовні служіння. Тому сьогодні одне з найважливіших місіологічних викликів до проповідників – це духовна підтримка церкви, нагадування та налаштування на постійну і тривалу спільну молитву церкви. Нам треба пам'ятати слова мудрого Соломона, коли він посвячував Храм: «Якщо ж ворог переможе Твій народ ізраїльський за те, що він згрішив проти Тебе, але він повернеться знову до Тебе й, сповідуючи ім'я Твоє, молитиметься, пощади проситиме в Тебе в храмі цьому, тоді почуй з Небес і вибач гріхи Твоєму народові ізраїльському й поверни його землю, яку віддав його батькам» (1 Царів 8:33-34).

З іншого боку, проповідник має бути обережним, щоб не дорікати людям за їхню втому, яка є природною реакцією на тривалий стрес. Мотивуючи церкву до тривалої молитви, проповідник повинен уникати маніпуляцій за допомогою почуття провини, оскільки для Бога важливим є справжнє поклоніння. Про це ми пам'ятаємо з розмови Христа з самарянкою (Івана 4:23).

В особистому поклонінні треба допомогти людині проходити через виливання болю. Можливо, є необхідність навчати християн використовувати псалми плачу та гніву під час особистих практик молитви та поклоніння. У загальному поклонінні слід відмовлятися від прославлення яке сягає корінням радянської культури.

2. Віровчення і доктрини. Значним викликом стало питання узгодження Божої всемогутності з допущенням страждань. Сучасному проповіднику необхідно розширювати свої знання в галузі апологетики, зокрема, з питань, пов'язаних із проблемою зла і теодицеї. Проповідник повинен утримуватися від поверхневих відповідей на такі глибокі та болючі питання слухачів, бути обережним до поверхневих заяв про Божу справедливість та доброту в контексті страждань, і намагатися уникати спрощених висновків. Проповідь на цю тему в контексті страждань важлива, але також важливо розуміти і аудиторію, яка слухає цю проповідь. Для людей, які стикнулися з болем війни, питання Божого передвизначення та Божого суверенітету є вкрай складним. Ця тема

викликає більше запитань, ніж власне тема війни. Церква має проповідувати про Божі атрибути, зокрема про Божу любов у контексті страждань, з якими стикнулися люди в Україні.

3. Віровчення і цінності. Церква має відповідати на питання практики віри, тобто питання, пов'язані із християнськими цінностями. Виклики, які зараз стоять перед церквою, зокрема полягають у наступному:

- Розуміння євангельської концепції «ближнього». Це стосується не лише ставлення до віруючих з Росії, но також стосується надломів, що виникли в суспільстві під час війни. Це питання про «ближнього» від вдови, яка втратила чоловіка на фронті, до людини, яка за хабар втекла з країни, це питання волонтера до корумпованого чиновника, переселенця до орендаря, який підняв ціну на житло в три рази від ринкової.
- Церква має відповідати на питання єдності церкви. Побудова «мостів» між церквами в одному населеному пункті для задоволення потреб пораненого суспільства стає більш актуальною, ніж будь-коли раніше. З іншого боку, проповіднику необхідно мати чітке розуміння доктрин своєї церкви, щоб протистояти прозелітизму, який все ще існує.
- Звісно, одним із найболючіших питань для сучасної української євангельської церкви є небіблійна позиція російських віруючих та церкви як інституції до питання російської агресії. Чи має це питання стати основною темою проповіді? Звичайно, що ні. Проповідник повинен розуміти, що у своїй публічній проповіді не може керуватися лише наявністю емоційних ран у суспільстві. Метою проповіді має бути повернення суспільства до Божого задуму. Ми визнаємо, що осуд гріха є першим етапом відновлення. Тому для проповідника важливо не лише називати гріх гріхом, а й допомагати слухачам іти шляхом освячення. У період війни це досить складне, але важливе завдання.

4. Благовістя. Війна надала додаткові можливості для благовістя, яких в Україні раніше не було. Сьогодні є широка перспектива служіння нашому суспільству – для людей стомлених, поранених, розчарованих, людей, які пережили великі проблеми, втрати та біди. Під час війни особливо необхідно підтримувати дух народу, вдихнути надію на Божу допомогу, щоб люди зрозуміли, що захист від ворогів, перемога і мир залежать насамперед від Бога. Велика кількість переселенців, що опинилися в нужді, створила можливість поєднувати гуманітарну допомогу із благовістям. Варто зазначити, що деякі церковні громади дуже мудро й дбайливо використали цю можливість. З іншого боку необхідно

наголосити на випадках, коли проповідь перед роздаванням гуманітарної допомоги використовувалася як інструмент релігійного примусу. Загалом, чи не є релігійним насильством євангелізація, яка пов'язана із роздаванням гуманітарної допомоги? Церква має поставити питання про місіологічне завдання проповіді, навіть якщо це відбувається під час роздавання гуманітарної допомоги. Треба проявити любов і турботу про людей, проповідувати добрими справами, дивлячись на які люди будуть Богові дякувати. Можливо, для волонтера, який роздає гуманітарну допомогу, варто згадати старовинний вислів, приписуваний Франциску Ассізькому: «Проповідуй Євангеліє завжди. Якщо потрібно, користуйся словами».

Сьогодні в Україні люди дуже відкриті для прийняття Слова Божого, із призивом до покаяння і навернення до Бога. І сьогодні широко відкриті двері для публічної проповіді. Для цього церква має вийти за межі церковних стін і відкрито звертатися до людей, застосовуючи різні формати благовістя: через публічні акції та заклади, зустрічі, дискусії, лекції, фільми, літературу. В індивідуальному благовісті гостро постає проблема, як благовістити людям, що пережили болючий досвід війни, зокрема, військовим, постраждалим, переселенцям, якщо благовіснику такий досвід невідомий.

5. Подолання наслідків стресу і психологічної травми. Умови війни постійно створюють важкі стресові ситуації для багатьох людей. Тому церква повинна враховувати це у проповідях, сприяючи духовному зціленню та підтримці людей, які переживають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У складну годину церква покликана допомагати людям зберігати Божий мир у серці та психологічну рівновагу, наголошуючи на важливості віри, милосердя та надії.

В Україні зараз переважна більшість людей знаходяться у стані довготривалого і стійкого посттравматичного стресового розладу. Вони потребують психологічної та духовної допомоги, втіхи, надії, щоб подолати страх, відчуття тривоги та небезпеки. Проповідники в першу чергу покликані давати людям надію, духовну підтримку, втішати, давати мудрі поради, тому що ми маємо Боже Слово и Святого Духа. В лихі дні війни та небезпеки тільки Бог може захистити і дати нам спокій і мир (Пс. 93).

6. Турбота про сім'ї. За офіційною статистикою кількість формальних розлучень в Україні останнім часом зменшилась до історичного мінімуму^[34], але при цьому зростає кількість розлучень неформальних

^[34] Ростислав Вонс. Розлучення та шлюби під час війни: статистика показала несподівану тенденцію. Опубліковано на сайті «Главком» (11.05. 2023): <https://glavcom.ua/country/society/ukrajintsi-rozluchajutsja-ridshe-statistika-shljubiv-pislja-povnomasshtabnoho-vtorhnennja-rf-926365.html>

(фактичних). У зв'язку з цим сучасна церква має місіологічне завдання підтримки сімей, що переживають фактичне розлучення через проживання в різних місцях та втрату романтичних стосунків внаслідок війни. Особливу увагу треба приділяти сім'ям військових і постраждалих.

7. Церемонії під час війни. Одним із найвідоміших прикладів різного підходу до традицій і церемоній є святкування Великодня. У 2024 році ця тема пережила певне загострення через те, що не всі євангельські церкви святкували Великдень за Григоріанським календарем. Перехід на Григоріанський календар був рішенням євангельських церков і одночасно протиставленням московським релігійним традиціям. Пастор і проповідник повинні розуміти, що ми перебуваємо в період великих змін у суспільстві. Позиція проповідника може допомагати суспільству проходити через ці зміни, або церква може стати місцем, де будь-які зміни відкидаються без їхнього осмислення.

Ставлення до причастя. Зараз у церквах багато переселенців та гостей з інших церков, які потребують можливості приймати причастя. У деяких євангельських церквах причастю надається більш сакральний зміст і воно проводиться лише в рамках своєї громади. В інших допускається спільне причастя з представниками різних церков та деномінацій. Для церкви важливо переосмислити своє ставлення до гостинності щодо інославнох. Тему причастя слід розглядати не лише з погляду обряду, а й з позиції богослов'я гостинності.

Необхідно відзначити також різне ставлення до поховання загиблих героїв і молитви, що здійснюється в домі загиблого. Для деяких церков така молитва розглядається як молитва за померлого, інші бачать у ній підтримку родичам у проходженні через біль втрати. Ті церкви, які вважають молитву в домі загиблого героя молитвою за померлого, мають проблему невідповідності до богослов'я. Проте деякі пастирі стикнулися на практиці із запитом на молитву від родичів померлого і не завжди знали, як вирішити це питання. Воно вимагає вирішення як у богословському, так і в місіологічному розумінні. Наявність нового досвіду підштовхує проповідника до нових богословських питань і, відповідно, до нових місіологічних завдань.

ПРИКЛАДИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

◆ У часи війни та криз, коли людські страждання і втрати стають повсякденною реальністю, християни часто звертаються до Святого Письма в пошуках розради, мудрості та надії. Досвід війни впливає на наше розуміння деяких біблійних текстів, які переосмислюються й набувають нового тлумачення. Це дозволяє глибше зрозуміти контекст

написання Святого Письма і відкрити в знайомих уривках несподівані акценти та змісти. Певні доктринальні положення, які раніше здавалися суто теоретичними, раптом стають актуальними і життєво важливими в екстремальних обставинах. Розглянемо кілька прикладів біблійних текстів, які набувають особливого значення та нового тлумачення в контексті війни.

1. Притча про будівельників (Матвія 7:24-27), розказана Ісусом Христом, змальовує контраст між двома життєвими шляхами: мудрого будівельника, який заклав основу свого дому на скелі, та нерозумного, що звів будинок на піску. Ісус підкреслює, що випробування та буревії життєвих негараздів неминуче приходять на долю кожної людини, але саме якість закладеної основи визначає, чи встоїть будинок нашого життя перед цими випробуваннями. У контексті воєнного лихоліття ця притча набуває особливої актуальності та глибини. Зіткнувшись із екзистенційними викликами, стражданнями та втратами, ми гостро усвідомлюємо крихкість і ненадійність усього земного, на що ми зазвичай спираємося. У цей період випробувань міцність духовного фундаменту нашого життя постає визначальною. Віра в Христа, вкоріненість у Його вченні та покора Його заповідям – ось скеля, здатна встояти перед найлютішими життєвими бурями.

2. Книга Йова. Оповідь зосереджується на постаті праведного чоловіка Йова, який зазнає раптових і тяжких випробувань, втрачаючи здоров'я, все своє майно та усіх своїх дітей. У серії діалогів із друзями Йов намагається осягнути причину своїх страждань. Його співрозмовники наполягають на традиційному богословському поясненні: страждання є наслідком гріха та Божого покарання. Однак кульмінація книги – Божа відповідь Йову – кидає виклик цьому спрощеному поглядю на співвідношення гріха і страждань. Бог звертає увагу Йова на обмеженість людського розуміння та нездатність осягнути всю складність світобудови. Ця відповідь спонукає Йова до смирення та визнання власних обмежень перед лицем Божої мудрості.

Для сучасних українських християн книга Йова є цінним джерелом у душеопікунському служінні тим, хто переживає страждання та шукає їхнього сенсу. Вона нагадує нам про небезпеку спрощених відповідей на складні запитання та закликає супроводжувати страждених у їхніх духовних пошуках із розумінням і співчуттям. Ще один висновок, який можна зробити з цього тексту, – не все зло, страждання і біль є наслідком особистого гріха стражденого або покаранням від Бога. Тому захищеність від страждань не завжди є наслідком праведності. Цей висновок особливо актуальний у контексті переосмислення цієї книги під час воєнних подій.

3. Книга Естер. Книга розповідає про Ізраїльський народ, що перебуває під окупацією і стикається із загрозою знищення. Цар імперії окупанта видав указ про знищення всіх євреїв. Шансів у євреїв вижити не було. Але, коли весь єврейський народ почав молитися з постом і плачем, допомога прийшла так, як ніхто не очікував. Хоча про Бога у цій книзі явно не згадується, ми не сумніваємося, що народ Ізраїльський був врятований Його Провидінням.

Книга показує, що Бог керує всіма обставинами і в критичні моменти проявляється через людей, навіть коли може здаватися, що Бог нас не чує. Для християн, які переживають випробування під час війни, книга Естер дає надію на Божу присутність і турботу, спонукаючи бути уважними до Його дій через обставини та людей, яких Він посилає на допомогу.

4. Книга пророка Ісаї. Книга написана в контексті політичних потрясінь, загрози іноземного вторгнення та досвіду вигнання, містить глибокі прозріння щодо емоційних і духовних ран, які люди переживають під час війни та окупації. Особливу увагу привертає текст з Ісаї 14:3, де описується страждання Ізраїлю під гнітом Вавилонської імперії. У цьому вірші пророк говорить про болісний досвід втрат, страждань, страху та поневолення, які стали наслідками війни та чужоземного панування. Цей уривок резонує з досвідом багатьох людей в Україні, які стикаються з трагедіями та невизначеністю, спричиненими російською агресією. З богословської точки зору текст підкреслює реальність страждань у грішному світі та їхній вплив на людську душу. Він визнає глибину болю та травм, водночас вказуючи на Боже співчуття та солідарність зі стражденими.

Господь закликає до чуйності та співпереживання щодо тих, хто переживає втрати і страх, визнаючи реальність їхнього болю. Водночас книга Ісаї пропонує надію та впевненість у Божій вірності та остаточній перемозі над злом і стражданнями через прихід Месії, Який візьме на Себе наші немочі та понесе наші болі (Ісаїя 53:4).

5. Притча про доброгo самарянина (Луки 10:25-37). Дуже актуальним під час війни стає питання, хто є моїм ближнім? У мирний час не було такої великої потреби заглиблюватися у культурно-історичний контекст притчі, а саме у стосунки самарян і євреїв за часів Христа. Однак сучасний проповідник зауважить, що Христос обрав для своєї притчі саме ту етнокультурну групу, яку євреї зневажали. Це важливо в сучасному контексті, де обговорюється тема інклюзії та стосунків між різними групами людей. Мова в притчі йде не про ставлення до окупанта (яким міг бути для єврея римлянин), але підкреслює важливість допомоги і милосердя навіть до тих, кого інші зневажають.

6. Послання апостола Петра. У Першому посланні ми знаходимо потужне нагадування про надію та стійкість у часи страждань і переслідувань. Написане до християн-переселенців, розсіяних по всій Малій Азії, які зазнавали гонінь і труднощів, це послання закликає твердо триматися своєї віри та покладати надію на Божу благодать. Петро нагадує читачам, що їхнє страждання є тимчасовим і що вони покликані наслідувати приклад Христа, який страждав несправедливо, але довірився Тому, Хто судить справедливо (1 Петра 2:23). Для українських християн, які стикаються з реаліями війни, послання Петра спонукає не втрачати мужності та віри посеред випробувань, але покладати свою надію на Божу благодать і Його остаточну перемогу над злом і стражданнями.

Розглядаючи послання ап. Петра, ми також можемо припустити, що апостоли здійснювали спеціальне служіння переселенцям та діаспорі, зважаючи на те, що деякі листи були адресовані саме цій категорії людей. Бог по-особливому ставиться до трьох категорій людей: вдів, сиріт і переселенців.

Переосмислюючи ці біблійні тексти в контексті війни в Україні, ми бачимо, як Боже Слово пропонує глибокі біблійні прозріння, розраду та керівництво для віруючих, які стикаються з стражданнями, втратами та невизначеністю. Притча про двох будівельників нагадує нам про важливість будувати життя на міцному фундаменті віри та послуху Богу. Книга Йова вчить нас смиренності та довірі перед лицем незбагнених страждань. Книга Естер вказує на Божу невидиму присутність і турботу в найтемніші часи. Текст з Ісаї 14:3 визнає реальність страждань і травм, викликаних війною, водночас даючи надію на Боже співчуття та остаточну перемогу. Перше послання Петра закликає нас зберігати стійкість і надію посеред випробувань.

Висновки

◆ Війна докорінно змінила умови діяльності церков і проповідників. Досвід війни кидає виклик нашим усталеним богословським поглядам і спонукає до глибокого переосмислення біблійних текстів. У горнилі страждань і випробувань ми відкриваємо нові грані духовних істин, які раніше здавалися нам суто теоретичними. Особливо актуальним є переосмислення проповіді в реаліях війни. Це стосується як змісту, так і форм звернення до людей. Низка біблійних сюжетів прочитуються по-новому, відкидаються хибні стереотипи поведінки християнина перед викликом реалій.

Переосмислення біблійних текстів і богословських тверджень в умовах війни веде нас до глибшого пізнання Бога та Його любові. Ми відкриваємо, що Господь залишається з нами в найтемніші часи,

розділяючи наші страждання та даруючи надію. Ми вчимося покладатися на Його силу, коли наші власні сили вичерпуються, і довіряти Його мудрості, коли зустрічаємося з моральними дилемами та складними викликами. Ми розуміємо, що справжня перемога в найважчих битвах здобувається не тільки силою зброї, а силою жертвованої любові та непохитної віри.

Очевидною стає потреба в кардинальному оновленні форм і методів духовної опіки, врахуванні наслідків глибокої травми, емоційного виснаження, колективних та персональних переживань, зумовлених окупацією, втратами близьких і рідних, вимушеним переселенням. Церква повинна динамічно враховувати усі ці виклики й впроваджувати ефективні форми духовної опіки. Окремо звучить питання освіти під час війни. Церква і семінарія повинні сформувати власну цілісну відповідь на потреби суспільства в умовах боротьби з агресором, включаючи підготовку капеланів, соціальних працівників та спеціалістів з вирішення конфліктів.

Виклики та зміни під час війни ставлять перед церквою певні місіологічні завдання, які треба брати до уваги та проголошувати у проповіді: зміни у поклонінні та благовісті, нові тенденції у віровченні та доктринах, практичні дії в подоланні наслідків психологічної травми, турбота про сім'ї, проведення церемоній під час війни.

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

- Антонюк Валерій. Роки війни: ми стали іншими / YouTube: відеохостинг. — URL: https://youtu.be/owicIUU_7AY?feature=shared
- Богословсько-практичний форум «Євангельські церкви під час війни: виклики та можливості». (Стенограма) // Альманах *Богослов'я*. 2024, т. 34, №1, с. 6-44.
- Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (листопад 2022 р.) / «Разумков Центр»: сайт (16 лютого 2023). – URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r>
- Горшков В'ячеслав. Сучасне богослов'я нації: завдання, вимоги та методи формування // *Богословские размышления*, 2018, № 21, с 251-264. DOI: 10.29357/2521-179X.2018.21.19
- Звернення Народи християнських Церков України до народу та влади щодо соціально-економічної проблематики (16 квітня 2024 р. Київ). – URL: <https://ugcc.ua/data/zvernennya-narady-hrystyianskyh-tserkov-ukrayny-do-narodu-ta-vlady-shchodo-sotsialno-ekonomichnoy-problematyky-4730> (10.04.24).
- Молитовний Рух “Заступники України”. 2024-й – рік посту і молитви. – URL: <https://www.molytva.org.ua/2024-j-rik-postu-i-molitvi>
- Соловій Р. Церква в умовах війни на виснаження: українські євангельські спільноти в пошуку нової парадигми місії. Міжнародна науково-практична конференція «Етнос, нація, громадянство: богословські, філософські, історичні та соціологічні ракурси» (Київ, 17-18 травня 2024 р.) / YouTube: відеохостинг. — URL: https://youtu.be/e9u_jxJ-S5o?feature=shared (11.06.2024).

- Валентин Синій. Зранена, але не зломлена! / Таврійський християнський інститут (10.04.2024): сайт. – URL: <https://tci.org.ua/news/woundedbutnot-broken>.
- Студентська конференція “Богослов’я нації” (Таврійський християнський інститут, м. Івано-Франківськ, 28-29 квітня 2023 р.). Конференція об’єднала понад 60 учасників з Бучі, Дніпра, Запоріжжя, Івано-Франківська, Києва, Кропивницького, Херсону та Чернівців / Опубліковано на сайт ТХІ 1.05.2023. – URL: <https://tci.org.ua/news/проведено-студентську-конференцію>
- Церква на шляху до формування богослов’я нації та громадянства: Матеріали міжнар. науково-практ. конф., Івано-Франківськ. 2022. Тези доп. – Київ.: Міленіум, 2023. – 102 с.*
- Офіційний телеграм канал ВСЄХБ, повідомлення за 16 травня 2024 / Телеграмм. – URL: https://t.me/+V8_TyXxtn33MACKS
- Русін Іван. Ідентичність, етнос, нація // Альманах *Богомисліє*, 2024, т.34, №1. – С. 4.
- Ткач Альона. Валентин Кореневич і програма “Пасторсько-капеланське керівництво”. Сайт ВСЄХБ (10.04.2024) / YouTube: відеохостинг. — URL: <https://www.baptyst.com/valentyn-korenevych-i-programa-pastorsko-kapelanske-kerivnytstvo/>
- Унгурян Павло. Богословсько-практичний форум: засади та принципи // Альманах *Богомисліє*, 2024, т.34, №1. – С. 5.
- Черенков Михайло. «Український націоналізм та українські євангельські церкви» (11.06.2024) / YouTube: відеохостинг. — URL: <https://www.youtube.com/@blessedTCI/videos>
- Як протестанти переконали спікера Джонсона допомогти Україні. Подобиці з-за лаштунків Конгресу / «Голос Америки»: сайт. – URL: <https://www.holos-ameriky.com/a/jak-protestanty-perekonuvaly-spikera-johnsona/7597375.html> (10.04.24).